

EGITURA KAUSATIBOAK EUSKARAN, ESLABOAN ETA ERROMANTZEAN: KONPARAKETA TIPOLOGIKO BATERANTZ

Karlos Cid Abasolo

(Universidad Complutense de Madrid)

Abstract¹

This article follows the wake of the author's previous articles regarding framework (typology) and study languages (Slavic, Romance and Basque), although on this occasion, the subject of relative clauses gives way to one of equal fascination: causativity.

The article is divided into two parts: in the first, some of the theoretical problems posed up to now are summarized (Bresnan 1982; Zubizarreta 1985; Baker 1988; Alsina 1992; Guasti 1998; López 2001). In the second part, starting from the morphological typology of causativity offered by Nedialkov & Silnitskii (1973) and collected by Moreno Cabrera (1991), the author establishes a list of similarities and differences among the languages analyzed regarding causativity. The most important similarity is that, evidently, in all languages, a valency increase occurs. We find the most important difference in the so-called "derivational morphological opposition", non-existing in the Romance languages (which choose the syntagmatic opposite), but present in Basque and the Slavic languages. In Basque, it means a single morpheme of maximum productivity; in the Slavic languages it means three morphemes in complementary distribution, which have a very scarce productivity since they are only applicable to a reduced list of verbs.

Unlike what occurs with the causative mood, the Slavic, Romance and Basque languages show a similar performance regarding the verbs of control and the permissive mood, ignoring a few peculiarities.

1. Sarrera

Lan honek, tipologikoa den aldetik, segida ematen dio 1994. urtean aurkeztu nuen doktore tesiari. Tesi hartan perpaus erlatiboak erabili nituen gaitzat, euskara,

¹ Lehenengo eta behin, neure esker ona agertu nahi diet Luis Sáez eta Bohumil Zavadil lagun mi-
nei, lan honi egindako iruzkin iradokitzaileengatik. Bestalde, zenbait perpaus itzultzeko mesedea es-
katu nien hizkuntza eslabiar eta erromantzeetako informatzaileei, bai eta Hernaniko adiskide bati.
Hona hemen haien izenak: Eliane Pereira Pérez, Sueli Aparecida Teixeira, Lilia Antas Botelho (portu-
gesa), Marija Cvetković (kroaziera), Barbara Fraticelli (italiera), Fina Llorca (katalana), Lenka Mikys-
ková (txekiera), Arantzazu Royo (euskara), Phillipe Tuquet (frantsesa), Vladimir Tzecov (bulgariera),
Wojciech Sutkowski (poloniera), Zoryana (errusiera). Esker mila gutziei.

eslaboa eta erromantzea alderatuz. Denon jakinekoa denez, eslaboa eta erromantzea, euskara ez bezala, indoeuroparrak dira, eta horren erakusgarri, besteak beste, perpaus erlatiboak ditugu. Izan ere, eslaboan eta erromantzean izenordain erlatiboak daude, eta euskaran, ordea, *zein-* izenordaina alde batera utzita, *-n* menderagailua. Eta lan hartan frogatu nahi izan nuen hizkuntza eslabiar eta erromaniko guztiek, ahozko hizkeran, izenordainaren orde forma aldaezineko menderagailu bat erabiltzeko joera dutela, kasu erlatibatua izenordain edo adberbio erreasuntiboen bidez adierazten delarik.

Oraingo honetan perpaus erlatiboak bazter utzi eta beste gai bat hartu dut gaitzat, euskara, eslaboa eta erromantzea alderatzeko: egitura kausatiboak. Artikulu honen helburua honako hau da: egitura kausatiboak adierazteko hizkuntzok baliabide berdintsuak ala desberdinak ote dituzten frogatzea, eta ea, perpaus erlatiboetan bezala, hizkuntza indoeuroparrek joera bateratua erakusten duten euskararekiko. Hala ere, nago, azaleko egituran desberdintasun ugari topatuko bide baditut ere, ez ote dudan berdintasunik atzemango sakonekoan, hau da, ez ote dagoen, kausazioari dagokionez, halakoxe unibertsal bat, hizkuntza guztiei ez bada gehienei behintzat aplika dakiekeena.

Lana hasi baino lehenago ohar bat egitea komeni da: semantikoki kausazio faktitiboa eta baimenezko kausazioa bereiz daitezkeela. Halaber, benetako kausatiboa eta *behartu* bezalako kontrol aditzak bereizi beharra dagoela.

2. Kausazio faktitiboa

2.1. Egitura kausatibo eta inpertsonalen ondorio semantiko eta sintaktikoak

Hizkuntza guztietan egitura kausatiboak balentzia bat gehitzea dakar beti (eragilearena), eta egitura inpertsonalek, ordea, balentzia bat kentzea (egilearena). Hor-taz, oso nabarmena da bi egituron artean dagoen lotura:

- funtzio gramatikal bakarreko aditzari erregela kausatiboa aplikatuz gero, bi funtzio gramatikaleko predikatu konplexua sortzen zaigu.
- bi funtzio gramatikaleko aditz iragankorrari erregela kausatiboa aplikatuz gero, hiru funtzio gramatikaleko predikatu konplexua sortzen zaigu. Erregela inpertsonala aplikatuz gero, ordea, funtzio gramatikal bakarreko predikatu bakuna sortzen zaigu.
- hiru funtzio gramatikaleko aditz iragankorrari erregela kausatiboa aplikatuz gero, zalantzazko perpausak sor dakizkiguke, zeinen gramatikaltasuna hainbat faktoreren menpe baitago. Erregela inpertsonala aplikatuz gero, ostera, egilea isildu eta beste bi DS-ez osatutako perpausa sortzen zaigu.

2.2. Kausatiboak, arazo tipologiko

Hizkuntza batzuen eta bestetzuen artean badira berdintasunak eta desberdintasunak egitura kausatiboak osatzerakoan. Zertan dautza? Genealogiak tipologiari eragiten al dio? Euskarak, hizkuntza erromanikoa edo eslabiarra ez den neurrian, familia horietako hizkuntzek ez bezala jokutzen al du egitura kausatiboetako dagokienez? Galderok erantzuten saiatuko gara hurrengo lerrootan, baina, aurrerapen gisa-edo,

esan liteke aurrizki kausatiboak SAO motako hizkuntzetan aurki ditzakegula, eta atzizki kausatiboak, ordea, euskara bezalako SOA hizkuntzetan.

2.3. Kausatiboak azaltzeko bi proposamen

Kausatiboak eslaboan, erromantzean eta euskaran duen tipologia aztertu baino lehen, egokia deritzogu honelako egiturentzat egin diren bi proposamenen berri emateari.

Dirudienez, teorikoen arreta pizten duen arazo nagusia honako hau erabakitzea da: aditzari balentzia edo argumentu kopuruan gertatzen zaion aldaketa lexikoa (Alsina 1992) ala sintaktikoa (Guasti) den. Bataren edo bestearen artean hautua egitea ez da, ikuspegi teoriko batetik, bederen, hutsala. Alsinak, kasu, hizkuntzalari lexikofuntzionalista denez (cf. Bresnan 1982), frogatu nahi du Gobernu eta Uztarduraren eredia mugaturik dagoela egitura kausatiboak baliabide sintaktiko soilen bidez azaltzerakoan; aitzitik, Guastik, Chomskyren jarraitzailea den aldetik, bere proposamenarekin frogatu nahi izan zuen «argumentu partekatuaren» arazoa sintaxiaren bidez azal daitekeela. Beraz, oso elkar-loturik dauden bi eztabaidaren aurrean gaude:

—Zein arlotan (lexikoan ala sintaxian) aztertu behar ditugun egitura kausatiboak.

—Zein marko teoriko den egokiena egiturek azaltzeko.

Bestalde ere, kausazioan zenbait arazo dira kontuan hartu beharrekoak:

- a) MORFOLOGIA, SINTAXIA ETA LEXIKOA: Alsinaren proposamenaren arabera, kausatiboa lexiko barruan lor daiteke, «argumentua» eta «funtzioa» bezalako kontzeptuak manipulatu. Honela, bazter uzten dira sintaxiaren kausazio prozesuak. Hala ere, sintaxiaz kanpoko beste planteamendu bat honako hau da: egituron morfologi konformazioarena. Erregela morfologiko hutsak al dira forma kausatibo trinkoak sortarazten dituztenak, hau da, sintaxiaz kanpo operatzen duten morfoen konbinaketa erregelak? Ala, Bakerrek (1988) dioenez, kausatibo analitikoak sintaxi egituren ondorio dira? Bakerren ustez, morfoak mugitu egiten dira zuhaitz diagrametan zehar, batzuk beste batzuekin funditu arte (Bakerrek «inkorporazio» deitu zion honi). Hortaz, egitura kausatibo guztiek sakoneko egitura bera izango lukete, rol tematikoen ezarketa bera baita guztietan. Prozesua sintaktikoa dela planteatuz gero, kausazioa argumentu erreperitorioak aldarazten dituzten fenomenoekin (pasiboarekin, kasu) loturik dagoelako seinale litzateke. Azken finean, pasiboarekin gutxitu egiten da argumentu kopurua (agentea kentzen du); kausazioak, aitzitik, argumentu bat gehitu egiten du. Gramatikaren osagarrien gai hau garrantzi handikoa da, dudarik gabe. Bestalde ere, morfologi kontu honekin badu zerikusirik ingelesa bezalako hizkuntzen kausatibo morfologikoetarako egin beharko litzatekeen morfologi deskribapen motak ere. Hizkuntzotan maiz ez da morfemarik ageri (*tomatoes grows* vs. *John grows tomatoes*), morfologi-oposizio ez eratorlea dagoelarik. Gaztelania bezalako hizkuntzetan, ordea, morfo nuloa duen kausazio prozesua askoz murriztagoa da (*el chico engordó* vs. *yo engordé al chico*, eta beste bakan batzuk baino ez). Zergatik da hain murrizta gaztelanian?

- b) SINTAXI MAILAK. Egitura kausatiboa sintaxi barruan aztertu behar dela onartuz gero (eta asko onartzea da hori), beste eztabaida bat sortzen da hemen maila ikusezin, abstraktu baten (hots, Forma Logikoaren) beharrari buruz. Bertan osatu beharko litzateke predikatu konplexu bat, *hacer* gisako aditz kausatiboa (orain kausatibo analitikoek ari gara) eta mendeko aditza fusio-natzearen ondorioz. Esaterako, Bakerren esanetan (1988), egon liteke desplazamendu sintaktikoren bat, mendeko aditz sintagmaren aldetik ikusten ez dena. Edo, bestela, egon liteke aditzaren (eta ez aditz sintagma osoaren) mugimendu ikusgarri bat (ez Forma Logikoan), «inkorporazioa» deritzona. Guastik teoria honi eusten dio erromantzearen kausatiboak azaltzerakoan. Erromantzearen kausatiboak ingelesarenak bezalako analitiko hutsen eta mohawh-enak bezalako sintetikoek erdibidean daude. Izan ere, bi aditzak beren morfologia duten hitzak badira ere, pasibizatze prozesuetan, klitiko igoeretan eta kasu ezarketan antzematen da bi aditzak hitz bakar batean bildu direla. Adibidez, badirudi italieraz ezin direla banandu.² Honek egitura kausatiboen beste arazo ardatz batera garamatza: kasu ezarketara.
- c) KASU EZARKETAREN ARAZOA: Sintaxian predikatu konplexu bat osatu, maila fonetikoren (ez bakarrik Forma Logikoan, beraz) osatzen da, nabarmen, erromantzearen kausatiboei dagokienez.
- d) KONPONBIDE «APURTZAILEAK»: marko teoriko beraren barruan, kausatiboen arazoa azaltzeko oso konponbide berritzaileak proposatu dira, marko horrentzat «apurtzaile» gertatu direnak. Batzuetan, apurtzaileegiak, aukeran; esaterako, M. L. Zubizarretak (1985) bere tesian sintaxi errepresentazio bat proposatu zuen, aldi bereko bi zuhaitz diagrama zituena. Bietariko bakoitzak informazio desberdin bat ematen zuen, egiturak planteatzen zuten paradoxa- ren berri emateko. Haren proposamenak, guk dakigula, ez du aztarnarik utzi, baina zenbaitetan egin behar izan den malabarismo teknikoaren erakusgarri dugu. Duela urte batzuk, Lópezek (2001) kausatiboak baliatu baldin bazituen, rol tematikoaren kontzeptuaz Chomskyk proposatutakoari aurka egiteko izan zen: bere ustez, rol tematikoek pertsona- edo zenbaki- ezaugarriek bezala jokatzen dute. Hau ere oso proposamen eztabaidagarria izan da, baina zenbait autoreri gailendu zaien erradikalismoaren erakusgarri dugu.

2.4. Kausazioaren tipologia morfologikoa

Kausazioaren tipologia semantikoa egin daitekeen bezalaxe, morfologikoa ere egin dezakegu. Moreno Cabrera (1991: 481-482), Nedialkov & Silnitskii (1973)-ri jarraiki, ondoko irizpidean oinarritzen da: nola ezartzen den morfologi oposizioa predikatu kausatibo eta predikatu ez-kausatibo batean artean. Horren arabera, ondoko motak aurki ditzakegu:

- a) Morfologi oposizio eratorlea. Predikatu ez-kausatibo bat morfema kausatibo baten bidez bihurtzen da kausatibo. Adibidez, euskaraz *arazi* atzizkia dugu morfema hori (*Autobusa gelditu da* → *Autobusa geldiarazi dute*). Hizkuntza

² **fa Gianni lavorare* vs. *fa lavorare Gianni*.

eslabiarretan, berriz, zenbait aurrizki kausatibo daude, geroxeago aipatuko direnak.

- b) Morfologi oposizio ez-eratorlea. Aditz ez-kausatiboek eta kausatiboek forma bera dute (*Autobusa gelditu da* → *Autobusa gelditu dute*).
- c) Morfologi oposizio supletiboa: aditz ez-kausatiboak eta kausatiboak erro desberdina dute (adibidez, gaztelaniaz *morir* eta *matar*; txekieraz, *umřít* eta *zabít*; eta abar).
- d) Sintagma oposizioa: hizkuntza askotan egitura kausatiboa analitikoa da, eta aditz kausatibo bat du (*faire* frantsesez —*faire venir*—, *fer* katalanez —*fer venir*—, *eragin* euskaraz, etab.).

Jarraian ikusiko dugunez, euskarak eta hizkuntza eslabiarrek a), b), c) eta d) motak baliatzen dituzte;³ hizkuntza erromanikoez, ordea, b), c) eta d).

2.5. Kausazioa euskaran

2.5.1. Morfologi oposizio eratorlea

Morfologi oposizio eratorleaz den bezainbatean, semantikoki bi proposizio baldin badaude ere, sintaktikoki eta morfologikoki bakar bat besterik ez dago, antza.⁴ Demagun ondoko perpausa dugula:

- (1) Karlos etorri da

Hor baditugu gertakari bat (*etorri da* aditzaren bidez adierazia) eta gai bat (*Karlos*, aditzarekin komunztadura duena). Izan ere, *Karlos*, subjektu gramatikala den aldetik, absolutu kasuan dago, eta aditzak absolutuaren 3. pertsona singularraren marka du.

Perpaus horri eragile bat txertatu nahi badiogu (1. pertsona plurala, kasu), honako perpaus bakun hau sortuko zaigu:

- (2) Karlos etorraz du

Perpaus honetan adierazten duguna zera da, Karlos ez dela bere borondatez etorri, guk behartuta baizik. Eragileak, agertzekotan, ergatiboan agertu behar du, *Karlos* izen sintagmak absolutu markari eutsiko dio (hori bai, subjektu gramatikalaren funtzioa galduz eta objektuarena hartuz), eta aditzean komunztadura bikoitza izango dugu: ergatiboarekiko (1. pertsona pluralari dagokion *-gu* atzizkia, alegia) eta absolutuarekiko (3. pertsona singularraren \emptyset marka, alegia). Egitura kausatiboa sortzekotan, bestalde, atzizki bat atxiki behar izan diogu aditzoinari nahitaez: *-arazi*.

Aurreko adibidean, oinarri gisa hartu dugun perpausan argumentu gauzatu bakarra zegoen, gaia, alegia. Baina baliteke oinarritzko perpausa iragankorra izan eta bertan bi argumentu (egilea eta gaia) egotea.

³ Oyharçabalek (2004), ordea, euskararako a) eta b) motak baino ez ditu aipatzen.

⁴ Baker (1988). Semantikoki bat datoz munduko hizkuntza guztiak, kausazio prozedura zeinahi delarik ere. Morfologikoki eta sintaktikoki, berriz, ez: kausazio moduaren araberakoa da hori. Esaterako, sintagma oposizioan bi perpaus ditugu.

(3) Karlosek «Boga-boga» kantatu du

Argi eta garbi denez, hemen *Karlos* da egilea, eta *Boga-boga* gaia. Eta aditzean bien marka bana dugu. Bada, perpaus horri kanpo argumentu bat (eragile bat) txertatzen badiogu (1. pertsona plurala, kasu), ondoko hau sortuko zaigu:

(4) Karlosi «Boga-boga» kantarazi diogu

Eragilea ergatiboan dago, eta, adibide honi dagokionez, *-gu* marka du aditzean. (3)an subjektu gramatikala zena zehar objektu bihurtu denez, datiboan dago, eta marka horixe du aditzean ere —*o* artizkia—. Azkenik, (3)an objektu gramatikala zenak (gaiak) objektu izateari eusten dio (4)an ere, absolutuan dago, eta absolutu marka du aditzean, jakina \emptyset marka, alegia.

Kanpo argumentuaren, eragilearen, txertatze aipatua —hots, nor-nork nor-nori-nork bihurtze hori— ez da bidezkoa absolutua hirugarren pertsona ez denean. Izan ere, nor-nori-nork ereduak badu murriztapen zorrotz bat, txit ezaguna: absolutua ezin daitekeela hirugarren pertsona baino izan. Horrek esan nahi du *Mikelek etxera ekarri zaitu* bezalako perpausak ezin daitezkeela kausatibo bihur. Hizkuntza erro-manikoek ez dute horrelako murriztapenik: esate baterako, gaztelaniaz gramatikala da, dudarik gabe, *he hecho a Miguel traerte a casa* perpausa.

Datiboan dagoen agentea adierazi nahi ez bada, nor-nori-nork eredia nor-nork bihurtu behar da.

(5) «Boga-boga» kantarazi dugu

Kausatibo horrek, jakina, egitura inpersonal bat du oinarri («*Boga-boga*» *kantatu da*), eta egitura kausatiboan ere ez da agertzen egilearen aztarnarik. Ergatiboan dagoena eragilea da. Bestalde, baliteke perpaus iragankorra ditransitiboa izatea.

(6) Karlosek «Boga-boga» kantatu dio Anderri.

(6) (3) bezalako da, baina beste DS bat erantsita: *Anderri*. Zehar objektua denez, datiboan dago, eta *-o-* marka du aditzean.

(6) perpausari eragile bat atxikitzea, ordea, ez da lantegi erraza. Izan ere, aditzean hiru pertsona marka baino ezin daitezke ager, eta hemen lau DS daude, haietariko bik datibo marka dutelarik.

(7) ? Anderri «Boga-boga» kantarazi diogu Karlosi.

Aditz komuntadura datibo argumentalarekin (*Karlos*-ekin, alegia) gertatzen da, ez datibo ez-argumentalarekin (*Ander* benefaktiboarekin, argumentu gehiketa baten ondorio dena). Euskaltzaindiak (1987: 62) aitortzen duenez, maiz «arazoak gerta daitezke bi *nori* sintagma agertzean» eta «zenbait perpaus beste batzuk baino onargarriago gertatzen zaizkigu». Euskaltzaindiak bi adibide ematen ditu: *Apezari aitor arazi didate nere bekatu handia* eta *Salgai nuen landa Mikeli salerazi didate gurasoek*. Bi horiek, Euskaltzaindiaren esanetan, (7) baino egokiagoak dirudite. Zergatik? (7)an bi *nori* sintagmak (bata datibo argumentala, bestea ez-argumentala) 3. pertsona singularrarenak direlako, eta, ondorioz, anbiguotasuna sor daitezkeelako (ez dakigu aditzaren *-o-* marka bi datiboetako zeini dagokion). Pertsona

desberdinak direnean, ordea, desagertu egiten da aipatu anbiguotasuna, zeren aise bereizten baita datibo argumentala (aditzarekin komunztadura duena da) ez-argumentaletik.

Geroago ikusiko dugunez, zenbait hizkuntzak (hala nola frantsesak edo italiarrek) badute arazo horri aurre egiteko baliabide eraginkor bat, Moreno Cabrerak (1991: 486-487) aipatua: egileak, zehar objektuaren preposizioa (gaztelaniaz *a*) eduki ordez, perpaus pasiboaren agenteak agertzen duen marka preposizionala edukitzen du (italieraz *da*, frantsesez *par*). Honela nabarmentzen da egitura kausatiboak inperitonealekin ez ezik, pasiboekin ere loturik daudela nola edo hala.

(1) eta (3) artean dagoen desberdintasun nagusia argumentu kopuruan datza: lehenengoan bakarra dago, eta bigarrenean bi. (3) eta (6) artekoa ere antzekoa da: batean bi argumentu daude, eta bestean hiru. Horrek esan nahi du egitura kausatiboak beste argumentu bat dakarrela beti (eragilea). Alderantzizkoa da, ordea, egitura inperitonealetan gertatzen dena. (6) oinarritzat hartuz gero, inperitonealtzeak subjektu sintaktikoa kentzea dakar:

(8) «Boga-boga» kantatu zaio Anderri

Hemen egilearen arrastorik ere ez dago, baina aditzean eutsi egiten zaie absolutu markari (objektu gramatikala izatetik subjektua izatera pasatu den «*Boga-boga*» gaiarekin komunztaduran) eta datibo markari (*Anderri* DSak zehar objektua izaten jarraitzen du). Halaber, (3) oinarritzat hartuz gero, inperitonealtzearekin agentea ezabatu egin behar da, honako hau sortzen delarik:

(9) «Boga-boga» kantatu da

Hemen ere egilearen arrastorik ez dago (ez sintagma egituran ezta aditzean ere), eta absolutuan dagoena (gaia), (8)an bezala, objektu gramatikala izatetik subjektua izatera pasatu da.

Laburbilduz, euskarak, beste zenbait prozeduraren artean, *arazi* morfemaren bidez adierazten du kausazioa. Morfema hori aditzoinari eransten zaio,⁵ eta aspektu markak biltzen ditu bere baitan (*arazi*, *arazten*, *araziko*), eta berez badu berak ere aditzoina (*-araz*) agintera eta subjuntiboa osatzeko.

Andolin Eguzkitzak *arazi* bidezko kausaziorako perpaus bakarreko analisisa proposatzen du. Izan ere, morfema bat da (ezin daiteke bakarrik ager eta aditzoinari lotu-loturik dago, ezer ezin tarteka daitekeelarik); bestalde ere, *gapping* (hustutze) testak argi eta garbi frogatzen du aditz bakar bat dela, eta ez bi:

(10) *Peruri liburua bidalarazi diot eta Joni oparia erosi

Izan ere, euskaraz INFL delakoak eta aditz nagusiek baino ez baitute hustutzerik onartzen. Morfemak, ordea, inoiz ezin daitezke hustutzearen «hondakin» edo «korrelato» gisa geratu.

⁵ Horixe da euskara baturako erabaki dena, baina, jakina denez, mendebaleko euskalki modernoetan, aditzoinari beharrean, partizipioari lotzen zaio (*etorri erazo*, etab.)

(1), (2), (3) eta (4) perpausetan ikusten zen bezala, *-arazi*rekin nor aditza nor-nork aditz bihurtzen da, eta nor-nork aditza nor-nori-nork aditz, nahiz eta mendebaleko euskalkietan, bizidunen kasuan, nor aditza nor-nori-nork bihurtu ohi den.⁶ Erregimen aldaketa, ordea, ez da gertatzen perpaus inpersonaletan: horrelakoetan, nor aditzak nor izateari eusten dio, eta nor-nori aditzak nor-nori izateari. Zergatik, bada? Inpersonala izanik, eragilerik ezean balentzia gehiketarik ez dagoelako.

(11) «Boga-boga» kantaraziko da

(12) «Boga-boga» kantaraziko zaio Anderri

Bestalde, badira zenbait aditz, ez-ergatibo deritzenak, morfologikoki bi pertsonaren markak (ergatiboa eta absolutua) badituzte ere, semantikoki argumentu bakarra dutenak, *afaldu* aditza kasu. Horrelakoetan, nor-nork (*afaldu dute*) aditza nor-nori-nork bihurtzen da (*afalarazi diet*), bi aditzon nor marka erreferentziarik gabeko 3. pertsonala singularrarena izaki.

Arazi Euskaltzaindiak (Oiartzun, 1994-12-29) euskara baturako hautatu duen forma bada ere, badira beste hiru: *erazi*, *erazo* eta *arazo*. *Erazi* aditzoin bakar batekin onartzen da euskara batuan, «Hegoalde osoan lortu duen erabiltze zabalagatik»: *aditu* partizipiotzat duen *adi* aditzoinarekin, hain zuzen (*adierazi*). Bestalde, Euskaltzaindiak, *Euskera* aldizkariko XVI. zenbakian plazaratutako gomendioa/erabakia aldatuz, beste zenbait arau eman ditu:

—aditzoinari lotuta idatzi behar da.

—aditzoina *-r* hizkiaz bukatzen bada eta partizipio marka *-tu* bada, *-arazi* eta *-tarazi* formak onartzen dira (*sortu* → *sorrazazi*, *sortarazi*).

—*a + a = a*, hau da, aditzoina *a* hizkiaz bukatzen bada, *arazi*-ren hasierako *a* hizkiarekin *a* bakarra osatuko du (*aldarazi*).

—*tu* partizipio marka duten aditzak adjektibotik eratorriak direnean, adjektiboa afrikarian bukatzen bada (*-ts*, *-tz*, *-tx*), afrikatu hori frikari bihurtzen da *-tu* markari lotuta, baina *-arazi* atzizkiari lotuta bereganatu egiten du afrikazioa (*zorrotzarazi* vs. **zorrotzarazi*, *zorrozarazi*).

—*egin* aditzaren forma kausatiboa *eginarazi da* (*harrikoa eginarazi didate*). Baina *egin*-ek izen mugagabe batekin aditz elkartua osatzen badu (*lo egin*, *lan egin*, *ibes egin*), *eginarazi*-ren ordezt *eragin* erabiliko da, hau da, *era*- aurrizki kausatiboak eta *egin* aditzak osatutako adizkia, beti ere nor-nori-nork sisteman (*pilula horiek lo eragingo dizute*). Hala ere, esan beharra dago bizkaieraz *eragin* aditz elkartuokoin ez ezik, beste edozein aditzekin ere erabiltzen dela. Bestalde, *eragin*, sintagma oposizioan ez ezik, hitz beregain gisa ere erabil

⁶ Zenbaiten ustez, hori ez da erdarakada hutsa, kausazio zuzen eta zeharkakoaren arteko be-reizkuntzaren isla baizik (japonieran ere berdintsu gertatzen dela ohartarazi zuen Comrie). Kausazio zeharkakoan, ergatibodun sintagma ez da agentea; kausazio zuzenean, berriz, ergatibodun agenteak zuzen-zuzen eragiten dio eraziari zerbait egiteko. Hori dela eta, kausazio zuzenetan ergatiboduna biziduna izaten da, eta zeharkakoetan bizigabea (Deustuko Hizkuntzalaritza Mintegia 1989: 101-104).

daiteke, balio kausatibo ugarirekin (*izurriteak heriotza asko eragin zituen; alkoholak ez dit eragiten; eragiozu urari!; etab.*).

Gaur egun kausazioa atzizki baten bidez adierazten bada ere, euskara zaharrean joera bestelakoa zen, *-ra-* artizkiaren bidez adieraztekoa, alegia.⁷

Gaur egungo euskaran, haietako batzuek esanahi kausatiboari eusten badiote ere (*eradan edanarazi* da, eta *erazagutu ezagutarazi*), beste batzuek, ordea, forma kausatiboa duten arren, beste esanahi bat hartu dute. (Izan ere, *eraman* ez baita *emana-razi*, ezta *erantzun entzunarazi* ere). Forma lexikalizatuak bihurtu direlako seinale, *-arazi* morfema kausatiboa onartzen dute (*erakustarazi*, *erabilarazi*). Euskara zaharrean kausazioa artizki bidez osatu izanak frogatzen du, Trasken ustez, SAO motako hizkuntza zela garai hartan, eta SOA motako hizkuntza bihurtu zenean, kausazioa atzizki bidez adieraztera pasatu zela. Alderantzizkoa gertatu bide zen latinetik gaztelania edo frantsesa eratorri zenean: latina SOA motako hizkuntza zen eta atzizki bidezko kausazioa zuen: gaztelania eta frantsesa, ordea, SAO motako hizkuntzak dira eta sintagma oposizioa dute, hots, aditz kausatiboa (*hacer, faire*) forma beregaina da, aditz kausatibatuaren aurrean ageri dena.

2.5.2. Morfologi oposizio ez-eratorlea

Zenbaitetan aditz ez-kausatiboek eta kausatiboek forma bera dute. Hala gertatzen da *gelditu, loditu, tristatu* eta halako aditzekin. Izaera ez-kausatiboa edo kausatiboa argumentu kopuruaren eta aditz morfologiaren araberkoa da. Esaterako, *autobusa gelditu da* perpausean, aditz ez-kausatiboa dugu, argumentu bakarra baitugu (*autobusa* subjektua). *Autobusa gelditu dute* perpausean, ordea, aditza kausatiboa da, bi argumentu baitaude: egilea (3. pertsona plurala) eta gaia (*autobusa*). Aditzaren izaera kausatiboa azpimarratzekotan (baina, azken finean, esanahia aldatu gabe), *-arazi* erants diezaiokegu aditzari, *geldiarazi* sortuz (*autobusa geldiarazi dute*). Antzeko bikoteak aurki ditzakegu aurrena aipatutako aditzekin (*film horrek tristatu nau = film horrek tristarazi nau; marmitako horrek lodiarazi nau = marmitako horrek loditu nau*).

Oyharçabalek dionez, «lexikoak» dei dezakegun kausatibo mota hauetan oinarri aditza ezin da iragankorra izan (hau da, *autobusa gelditu diet* ez da *autobusa gelditu dute* perpausaren aldaera kausatiboa), ezta ez-ergatiboa ere (*afaldu du* → **afaldu diot*). Iragangaitza izan behar du nahitaez.⁸ Iragankorra edo ez-ergatiboa denean, beraz, morfologi oposizio eratorlea erabiltzera behartuta gaude.

Morfologi oposizio ez-eratorlea eta morfologi oposizio eratorlea bateragarriak dira perpaus berean; izan ere, lehenengoari bigarrena erants dakioke (*autobusa gel-*

⁷ Hona hemen zerrendatxo bat, kontuan harturik ezkerreko forma oinarritzkoa dela, eta eskuinekoa eratorritako kausatiboa: *atxiki – eratxiki; edan – eradan; egin – eragin; egon – eragon; egotzi – eragotzi; ekarri – erakarri; eman – eraman; entzun – erantzun; esan – erasan; etorri – eratorri; ezagutu – erazagutu; ibili – erabili; igarri – iragarri; itzarri – iratzarri; ikusi – erakutsi; itzarri – iratzarri; jaiki – eraiki*.

⁸ Baina, Oyharçabalek ohartarazten duenez, ez edozein aditz iragangaitz: egoera- eta leku-aldaketa eta egoera psikikoa adierazten dutenak (*hil, joan, aspertu*) bai; bihurkariak (*jantzi*), ekintza-adierazleak (*jolastu*), gertatze-adierazleak (*jazo*), ordea, ez.

ditu dute → *autobusa geldiarazi diet*). Hortaz, kausazio modu desberdinak adierazten dituzte *gelditu* eta *geldiarazi* aditzek.

2.5.3. Morfologi oposizio supletiboa

Horrelako kausazio mota ere badago euskaraz (*gertatu-eragin*, *heldu-eraman*, *egon-jarri*, *jaio-erditu*, *eduki-oparitu*, etab.).

2.5.4. Sintagma oposizioa

Azkenik, sintagma oposizioa ere badago euskaraz: aditz kausatiboa *eragin* edo *eginarazi* da (*egin* aditzaren forma kausatiboa, alegia), eta mendeko aditza jokatu gabea izan daiteke (aditz izen bat absolutuan, aditz kausatiboaren objektu baita) edo jokatua (subjuntiboan).

(13) Karlos etortzea/etor dadila eragin dugu

(14) Karlosek «Boga-boga» kantatzea/kanta dezala eragin dugu

(15) Karlosek Anderri «Boga-boga» kantatzea/kanta diezaiola eragin dugu

Ikusten denez, egitura kausatibo honek, *arazi*-k ez bezala, ez du arazorik sortzen aditz ditransitiboak kausatibo bihurtzerakoan, ulergarritasuna askoz handiagoa delako perpaus konplexu batean bi ergatibo daudenean (zein bere aditzarekin), bi datibo daudenean baino. Izan ere, askotan zail da jakiten zein datibo zein aditzekin doan, eta, horregatik, garrantzi handia hartzen du hemen hitz hurrenkerak.⁹

2.6. Kausazioa eslaboan

Eslaboaren kausazioaren morfologi tipologia honako hau da:

2.6.1. Morfologi oposizio eratorlea

Predikatu ez-kausatibo bat morfema kausatibo baten bidez bihurtzen da kausatibo. Eslaboaren morfema kausatibo guztiak aurrizkiak dira: *roz-*, *u-*, *na-*, *za-*, etab. Aurrizki bakoitza aditz jakin batzuekin baino ezin erabil daiteke. Prozesura honen emankortasuna oso urria da, aditz gehienek ez baitute honelako aurrizki kausatiborik onartzen.

Txekierari dagokionez, *roz-* aurrizkia egoera aldaketa baten barruko kausaziorako erabiltzen da:

plákat ‘negar egin’ → *rozplakat* ‘negar eragin’

slzet ‘negar egin’ → *rozslzet* ‘negar eragin’

břěčet ‘negar egin’ → *rozbřěčet* ‘negar eragin’

⁹ Deustuko Hizkuntzalaritza Mintegia (1989: 196, 14. oharra).

smát se ‘barre egin’ → *rozesmát* ‘barre eragin’
zpívat ‘kantatu’ → *rozezpívat* ‘kantarazi’
kolísat ‘duda egin’ → *rozkolísat* ‘duda eragin’
třást ‘dardar egin’ → *roztřást* ‘dardar eragin’

Aktionsart edo ekintza moduaren ikuspuntutik, iharduerak dira, etengabeko juntadura onartzen dutenak (*plákal a plákal* ‘negar eta negar egin zuen’). Sintaktikoki ez-ergatiboak dira.

Roz- aurrizkiak, kausatiboa izateaz gain, baditu beste balio batzuk ere: inkoatiboa (*psát* ‘idatzi’ → *roze-psát* ‘idazten hasi’; *šít* ‘josi’ → *rozešít* ‘josten hasi’); euskal *des-* aurrizkiaren baliokidea (*dělat* ‘egin’ → *rozdělat* ‘desegin’); noranahiko mugimenduaren esanahia (*jít* ‘joan’ → *rozejít se* ‘banandu, barreiatu’); aspektu burutua adieraztekoa hauste, banatze edo txikitze esanahia duten aditzekin (*dělit* ‘banatu’ vs. *rozdělit*, *drítit* ‘birrindu’ vs. *rozdrítit*). Hala eta guztiz ere, kontuan hartu behar dugu balio desberdin hauek guztiek badutela ezaugarri komun bat: nolabaiteko mugimendua adierazten dutela.

Teorian behintzat, *roz-* aurrizkia, aditz jakin bati atxikiz gero, ez da balio anitzekoa, hau da, bere balioetako bakar bat agertzen du. Horrenbestez, *smát se* ‘barre egin’ aditzarekin beti izango da kausatiboa, *psát* ‘idatzi’ aditzarekin beti inkoatiboa, etab. Beste zenbait aditzekin, ordea, *roz-* aurrizkiak balio bat baino gehiago eduki lezake eta anbigua izan liteke baldin eta hizkuntzaren barneko baliabide batek erremediatuko ez balu: *se* izenordain bihurkaria, zeinak balio inkoatiboa eta balio kausatiboa bereizteko bidea ematen baitu. Bestela esanda, morfologi erregela kausatibo eta inkoatiboak aditz berean bat datozenean, *se* erabiliko da balio inkoatiboa adierazi eta anbiguotasuna gainditzeko (*rozplakat* ‘negar eragin’ vs. *rozplakat se* ‘negarrez hasi’; *rozezpívat* ‘kantarazi’ vs. *rozezpívat se* ‘kantatzen hasi’). Adibideotan, forma inkoatiboak dira, jakina, [+markatuak].

U- aurrizkia ere arazlea da, eta prozesu baten amaiera dauka esanahitzat:

spát ‘lo egin’ → *uspat* ‘lo eragin’
mlčēt ‘isildu’ → *umlčēt* ‘isilarazi’
sušít ‘lehortu’ → *usušít* ‘lehorrarazi’

Askotan ez dakar balentzia gehiketarik:

trápít ‘sufritu’ → *utrápít* ‘hiltzeraino sufritu’
bít ‘jo’ → *ubít* ‘kolpeka erahil’
libat ‘musu egin’ → *ulibat* ‘musu eta musu egin’
kopat ‘ostikoa jo’ → *ukopat* ‘ostikoka jo’

U- aurrizkia, *roz-* bezalaxe, balio anitzekoa da, zenbait aditzi atxekitzen zaienean aspektu burutua adierazten baitu (*dělal jsem* ‘egiten nuen’ vs. *udělal jsem* ‘egin nuen’).

Hirugarren aurrizkia *s-* da. Esanahi jakin batzuekin baino ez du ñabardura kausatiborik: goitik beherako mugimendua, bilaraztea: *shodít do vody* ‘uretara erorarazi’, *srazít* ‘eraitsi’, *skáčēt* ‘(zuhaitz bat) bota’, *spustít (do studny)* ‘(putzu batera) jaitsarazi’, *svolat (zaměstnance)* ‘(enplegatuak) bilarazi’, etab.

Beste hizkuntza eslabiarretan antzeko aurrizkiak eriden ditugu: serbieraz eta kroazieraz, *plakati* – *rasplakati se*, *spavati* – *uspavat*, *smejati se* ‘barre egin’ – *nasmejati* – *zas-*

mejati ‘barre eragin’, etab.; bulgarieraz, Успаха ‘lo eragin didate’ eta Разпљакана ме ‘negar eragin didate’; polonieraz, *rozśmiesz yli mnie* ‘barre eragin didate’.

Aurrizkien bidezko kausazioa aditz jakin batzuekin baino egin ezin bada, nola bihurtu kausatibo zerrenda murriztuz horretan ez dauden gainerako aditz guztiak? Horientzat prozedura kausatibo benetakorik ez dagoenez, ‘behartu’ esanahia duen kontrol aditz baten bidez. Barkatuko ahal digu gure informatzaile txekiarrak, baina esan beharra dago tranpatxo bat egin zuela itzulpenetan: «kantatzera behartu» txekierara itzultzean, *donutit (zaz)z pivat* idatzi zuen, hitzez hitzeko itzulpena, alegia. Baina “kantarazi” itzultzean, ordea, *přimět (zazpivat)* jarri zuen. Kontua da *donutit* eta *přimět*, sinonimoak direla eta *behartu* euskal aditzaren parekoak sintaxi funtzio-namenduaren aldetik. Izan ere, “kantarazi didate” itzuli zuenean, lehenengo pertsona singularreko klitikoak akusatibo kasuan jarri zuen (*mne*) eta ez datiboan (*mi*), euskal *-arazi* edo gaztelaniazko *hacer* bezalakoa ez delako seinale. Gainerako informatzaile eslabiarrek antzera jokatu zuten: gaztelaniazko adibideak itzultzeko eskatu zitzaizenean, benetako aditz kausatiborik ezean, kontrol aditza erabili zuten.

Eslaboaren aditzean subjektu gramatikalaren marka baino ez dagoenez, aditz morfologiaren aldaketak euskarazkoak baino urriago dira, baina izen morfologiarenak, ordea, ugariago. Izan ere, kausazioak aldaketa ugari dakartza euskal aditz sisteman (nor nor-nork bihurtuz, eta nor-nork nor-nori-nork bihurtuz). Eslaboan, ordea, aldaketa horiek euskarak ez dituen izenordain klitikoen bidez adierazten dira morfo-sintaktikoki: hala, argumentu bakarreko perpausetan subjektua izenordain pertsonal bat baldin bada, argumentu biko bihurtzen direnean, subjektua objektu bihurtzen da, izenordainak klitiko izaera hartuz (*včera jsem plakal* ‘atzo negar egin nuen’ → *včera jsi mě rozplakal* ‘atzo negar eragin zenidan’, *mě* hori 1. pertsona singularraren forma akusatiboa izaki).

2.6.2. Morfologi oposizio ez-eratorlea

Aditz ez-kausatiboek eta kausatiboek forma bera dute (*autobus se zastavil* ‘autobusa gelditu zen’ vs. *zastavil jsem autobus* ‘autobusa gelditu nuen’). Kasu honetan, eslaboan, erromantzean gertatzen den bezala, aditz kausatiboaren eta ez-kausatiboaren arteko desberdintasuna *se* izenordaina da. Dena den, esan dezakegu aditz ez-kausatiboan ere eragile bat dagoela, isildua egon arren. Eta eragile hori modu askotan adieraz daitekeela. Adibidez, euskaraz eta errusieraz:

(16) Elurra zela eta, autobusa gelditu zen.

(17) Из-за него я опоздал на поезд ‘Haren erruagatik huts egin dut trená’

2.6.3. Morfologi oposizio supletiboa

Aditz ez-kausatiboak eta kausatiboak erro desberdina dute (*umřit* ‘hil’ vs. *zabít* ‘erahil’, *přijít* ‘heldu’ vs. *přivést* ‘eraman’, *stát se* ‘gertatu’ vs. *způsobit* ‘eragin’, etab.).

2.6.4. Sintagma oposizioa

Txekieran (eta gainerako hizkuntza eslabiarretan ere). Hiru eratakoa izan daiteke:

a) aditz kausatiboa *způsobit* ‘eragin’ da, eta mendeko aditza jokatu egiten da (indikatioan), aurrean *že* konplementatzailea duela. Hona hemen txekierazko eta polonierazko adibide bana:

(18) *Včera jsi zpsobil, že jsem plakal* ‘Atzo negar egin nezala eragin zenuen’

(19) *Spowodowali že się rozplakalem* ‘Negar egin nezala eragin zuten’

Sintagma oposizio mota hau morfologi oposizio eratorlea baino askoz emankorragoa da, jakina, edozein aditz bihur baitezake kausatibo.

b) Badago txekieraz beste egitura kausatibo analitiko bat, *nechat se / nechat si* ‘utzi’ aditzaren bidez osatua, bi berezitasun dituena: aski emankorra da eta mendeko aditza infinitiboan agertzen da.

(20) *Král si nechal postavít palác* ‘Erregek jauregia eraikiarazi zuen’ (literalki: ‘Erregek jauregia eraikitzen utzi zuen’).

c) Bestalde, hizkuntza eslabiarretan, beste hizkuntza indoeuropar batzuetan bezala, badago beste egitura kausatibo analitiko bat: *dát* ‘eman’ + infinitiboa. Adibidez: *dát vědět* ‘jakinarazi’. Lanak enkargatzeari buruzko esapideetan asko erabiltzen da: *dát si šít košili* ‘alkandora bat eginarazi’.

Dát aditz kausatiboa txit emankorragoa da kausazioari dagokionez. Bestalde, bi egitura bereizi behar dira: izenorde bihurkaririk gabekoa, eta izenorde bihurkari eta guzti:

Izenorde bihurkaririk gabekoa:

(21)ko egilea, kausazio erregela ezarri ondoren, (22)ko zehar objektu bihurtzen da:

(21) *Věděl jsem, že přijde*
 nekien etorriko dela
 ‘Banekien etorriko zela’

(22) *Dal mi vědět, že přijde*
 eman zuen niri jakin COMP etorriko da
 ‘Etorriko zela jakinarazi zidan’

(21) adibidean gertatutako aldaketa honako hau izan da: oinarrizko perpausaren agentea, kausazio erregela aplikatu ondoren, zehar objektu bihurtzen da, perpaus osagarriak objektu izaten jarraitzen du, jokatutako aditza infinitibo bihurtzen da, eta *dát* ‘eman’ aditza dugu aditz nagusi, zeinaren subjektu gramatikala mendeko aditzaren eragilea den.

Egitura hori *s-* aurritzkiaren bidezko kausazioarekin bateragarria da, indargarri gisa: izan ere, *dát svolat zaměstnance* ‘enplegatuak bilarazi’ *svolat zaměstnance* baino kausatiboagoa da.

Izenorde bihurkari eta guzti:

Egitura honek konplexutasun handiagoa du, zeren eta izenorde bihurkaria sarkez ondoko ondorioa baitakar: objektuak (*se* izenordain akusatiboa erabilita) edo

zehir objektuak (*si* izenordain datiboa erabilita) subjektuarekiko erlazio anaforikoa izatea. Izan ere, [*dát se* + infinitiboa] egituran, *dát* aditzaren subjektua, aldi berean, aditz jokatugabearen objektu ere bada; era berean, [*dát si* + infinitiboa] egituran, *dát* aditzaren subjektua infinitiboaren zehir objektu ere bada.

(23) *Dal jsem se ohlásit u krále*
 eman nuen iragarri Errege
 ‘Erregeren aurrean iragarrarazi nuen neure burua’

(24) *Dal jsem si ostríhat vlasy*
 eman nuen moztu ilea
 ‘Ilea motzarazi nuen’

Esan gabe doa izenordainaren kasua (akusatiboa edo datiboa) *dát* aditzaren subjektuak menpeko perpausean duen funtzioarekin bat datorrela. (24) adibidean, *já* ‘nik’ (*dal jsem* aditzaren subjektu isildua), aldi berean, *ostríhat* aditz jokatu gabearen zehir objektu ere bada. Zertan da, hortaz, egiturotan izenordain bihurkaria erabiltzearen eta ez erabiltzearen arteko aldea? Erabiltzen denean, eragilea bat dator kausazioaren aurreko egiturako elementu batekin. Erabiltzen ez denean, ordea, eragilea lehenengo aldiz agertua da, ez baitzen kausazioaren aurreko egituraren osagarri.

[*Dát* ‘eman’ + izenordain bihurkaria + infinitiboa] egitura erabiltzen den testuinguru guztietan *nechat* aditza ere erabil daiteke, baina hizkera arruntean soilik, zeren eta txekiera estandarrean *nechat* aditza duten egiturek esangura pasiboa, permisiboa izan ohi baitute (*nechal si od ní nadávát* ‘haren errietari amore eman zion’, *nechal se urážet* ‘irainei amore eman zien’, *nechal se líbat* ‘musukatua izateari amore eman zion’, etab.).

2.7. Kausazioa erromantzean

Erromantzean kausazioaren morfologi tipologia honako hau da:

- Euskararen edo eslaboan ez bezala, ez dago morfologi oposizio eratorlerik.
- Morfologi oposizio ez-eratorlea badago (*Se ha parado el autobús* → *Han parado el autobús*).
- Morfologi oposizio supletiboa badago (*morir-matar*, *llegar-llevar*, *estar-poner*, etab.¹⁰)
- Sintagma oposizioa badago: erromantzearen egitura kausatiboa analitikoa da, eta aditz kausatibo bat du (*faire* frantsesez —*faire venir*—, *fer* katalanez —*fer venir*—, *fazer* portugesez —*fazer vir*—, etab.), erromantze ez diren beste hizkuntza askotan gertatzen den bezala (*to make* ingelesez, kasu).

Erromantzearen aditzean, eslaboarenean bezala, subjektu gramatikalaren marka baino ez dagoenez, aditz morfologiaren aldaketak euskarazkoak baino urriago dira,

¹⁰ *Eliminar desaparecer* aditzaren kausatibo supletiboa da, zeren, *desagerrarazi* esan nahi badu ere, ez baitu *desaparecer*-en erro bera. Jakina denez, Hego Amerikako diktaduren garaian morfologi oposizio ez eratorle bidezko kausatiboa sortu zitzaion aditz horri: “los coroneles desaparecieron a miles de personas” ez da supletiboa, zeren *desaparecer* aditzak duen erro bera baitu.

baina izen morfologiarenak, ordea, ugariago. Izan ere, kausazioak aldaketa ugari dakartza euskal aditz sisteman (nor nor-nork bihurtuz, eta nor-nork nor-nori-nork bihurtuz). Erromantzean, ordea, aldaketa horiek euskarak ez dituen izenordain klitiko bidez adierazi ohi dira morfo-sintaktikoki: hala, argumentu bakarreko perpausetan gaia izenordain pertsonal bat baldin bada, argumentu biko bihurtzen direnean, subjektu gramatikala izatetik objektua izatera pasatzen da, izenordainak klitiko izaera hartuz:

(25) *Ils m'ont fait venir*

(26) *Mi hanno fatto venire.*

Urrats bat aurrera eginez, argumentu bikoak hiruko bihurtzen direnean, egileak zehar objektu itxura hartzen du, izenordainak, kasu honetan ere, dagokion klitiko izaera hartuz:

(27) *Ils m'ont fait chanter cette chanson*

(28) *Mi hanno fatto cantare questa canzone*

Bestalde ere, (7) adibidean ikusi dugun bezala, euskaraz ez da samurra ditransitibo baten kausatibazioa. Katalanez edo gaztelaniaz, ordea, ez dago horretarako oztoporik:

(29) *Le hemos hecho a Karlos cantarle el Boga-boga a Ander*

Frantsesean eta italieran, egitura hori zilegi bada ere, katalanean eta gaztelanian gertatzen ez dena gertatzen da, lehenago esanak garen bezala: egileak, zehar objektuaren preposizioa (gaztelaniaz *a*) eduki ordez, perpaus pasiboaren agenteak agertzen duen marka preposizionala edukitzen du (italieraz *da*, frantsesez *par*). Honela nabarmentzen da egitura kausatiboak inpersonalekin ez ezik, pasiboekin ere loturik daudela nola edo hala. Dena den, gaztelaniaz eta katalanez hiru argumentuko perpausa kausatibo bihurtzeko oztoporik ez dagoela esan dugularik ere, ñabartu behar da baieztapen hori, hitz hurrenkera guztiak ez baitira zilegi.

(30) **Le hemos hecho cantar el Boga-boga a Karlos a Ander*

Agramatikaltasun hori azaltzeko baliagarria gerta dakiguke bibliografian (Romero 1997) aipatu ohi den murriztapena gogoratzea: aditz ditransitibo baten bi osagarrietan «*ø*» marka agertzen denean, marka hori akusatibotik kendu beharra dago anbiguotasuna saihesteko:

(31) **Les entregó a toda su familia a los fascistas vs. Les entregó toda su familia a los fascistas*

2.8. Bi egitura sintaktiko

Hizkuntzen arabera, sintagma oposizioa duten bi egitura sintaktiko desberdinen bidez osa daiteke kausatiboa:

- a) aditz jokatua duena.
- b) aditz jokatugabea duena.

Euskaraz den bezainbatean, a) eta b) egiturak aurki ditzakegu, (13), (14) eta (15) adibideak horren erakusgarri direlarik.

Erromantzeari dagokionez, hona hemen a) motari dagokion gaztelaniazko adibide bat, (2) adibidearen aldaera gisa:

(32) Hemos hecho que Karlos venga

b) motako adibidea, ordea, (2)ren hitzez-hitzezko itzulpena izango litzateke:

(33) Hemos hecho venir a Karlos.

Harrigarria bada ere, egiaztatu dugu b) mota hizkuntza erromaniko gehienetan ohikoa den bezalaxe (*Fez-me vir* portugesez, etab.), a) mota haietariko gehienetan zilegi dela (*Fez com que viesse* portugesez, etab.), baina ez guztietan: italieran ez, behintzat. Ezta, bidenabar esanda, bulgarian ere: hizkuntza eslabiar horretan, subjuntiborik ez dagoenez, infinitiboaren bidez osatu behar dira honelako egitura kausatiboak.

Beste muturrean, ordea, errumaniera dugu: hizkuntza horretan egitura kausatiboa ez da infinitiboaren bidez sortzen:

(34) *M-au făcut a cânta acest cântec

Hor aditza nahitaez jokatua da, subjuntiboan, eta aurrean konplementatzailea (*șă*) agertzen zaio:

(35) M-au făcut să cânt acest cântec

Subjektu-kontrol aditzekin ere beste horrenbeste gertatzen da errumanieraz: bi subjektuak korreferentzialak badira ere, mendeko aditza subjuntiboan ageri da, aurrean *șă* konplementatzailea duelarik. Euskaraz, ordea, partizipioa dugu hor (*Joan nahi dut*), eta hizkuntza erromaniko eta eslabiar gehienetan infinitiboa (*Quiero ir* gaztelaniaz, *Chci jít* txekieraz, etab.). Dena den, ez dugu ahaztu behar txekiera zaharrean errumanierarena bezalako egitura zilegi zela (*Chci, abych šel*, hau da, *Joan nadin nahi dut*), eta ez litzateke harritzekoa beste zenbait hizkuntza eslabiarretan beste horrenbeste gertatzea.

Horrenbestez, kausazioaz den bezainbatean, italieran agramatikala dena, errumanieran gramatikala da, eta, alderantziz, errumanieran agramatikala dena, italieran guztiz gramatikala da. Galizieran, gaztelanian edo katalanean, ordea, biak dira gramatikalak.

(a) eta (b) artean alde nabarmena dago: (a)n ez da inkorporaziorik gertatu; (b)n, ordea, bai. Baina bada beste alderik ere: (32) adibidean, argi dago *Karlos*-ek ez duela *hacer* aditzetik funtzio gramatikalik hartzen. (33)an, ordea, inkorporazio bidez osatutako predikatu konplexuak funtzio gramatikal bat ezartzen dio.

Aurreko pasartean esaten genuen bezala, (b) egituran kausatiboak eta infinitiboak unitate bat osatzen dute. Horrek badu zerikusirik marko teorikoez ari ginenean aipatu dugun kasu ezarketaren arazoarekin: Sintaxian predikatu konplexu bat osatu, maila fonetikoan (ez bakarrik Forma Logikoan, beraz) osatzen da, nabarmen, erromantzearen kausatiboek dagokienez. Adibidez, ondoko perpausetako lehenengo gramatikala da; bigarrena, ordea, ez:

(36) Elena fa lavorare Gianni

(37) *Elena fa Gianni lavorare

Beraz, italieraz *fa* eta *lavorare* ezin dira banandu, hitz bakar bat osatu dutelako seinale, hots, inkorporazioa gauzatu delako seinale. Gainera, erromantzean, mendeko aditzak kasu akusatiboa gobernatzen duenean, mendeko subjektua akusatiboan agertu ezina gertatu ohi da. Horrek frogatzen du *hacer* ez dela kasua ezartzeko gauza. Ikus, bestela, ondoko adibidea:

(38) Juan hizo comprar eso a Luis

Perpaua horretan, *hacer comprar* aditzak *eso*-ri akusatibo kasua ezartzen dion aditz konplexu batek bezala jokatu du. Ondorioz, *Luis* izen sintagmarentzat datibo kasua baino ez dago libre. Kasu ezarketarekin lotu-loturik dauden kontuok garrantzi handikoak dira hitz konplexu baten aurrean gaudenentz erabakitzerakoan. Gaztelaniaren kasuan, frantsesean eta italieran ez bezala, oso deigarria da subjektu logikoa bi aditzen artean agertu ahal izatea (esaterako, *Hizo a María cantar*). Bestalde, gaztelanian ez dira zilegi honelakoak:

(39) *Luis hizo romper eso por Juan

Frantsesean eta italieran bai, ordea, hurrenez hurren *par* eta *da* preposizioen bidez.

2.9. Kausazio faktitiboa eta kontrol aditzak

Esanahi berekoak izan arren, ez ditugu aditz kausatiboak eta kontrol aditzak nahastu behar. Gaztelaniaz *hice comer las lentejas a Juan* esalditik abiatuta, pronominalizazioa egin dezakegu: *se las hice comer*. *Obligar* kontrol aditza erabiliz gero, ordea, ezin da horrelako pronominalizaziorik egin: *obligué a Juan a comer las lentejas* esalditik abiatuta, **se las obligué a comer* agramatikala aterako zaigu. Hau da, aditz gobernatuaren objektua, benetako egitura kausatiboetan, aditz nagusiaren ezkerretara mugitu daiteke. Kontrol aditza ageri den egituretan, ordea, debekatua dago halako mugimendua, ez baitago inkorporaziorik.

Dena den, ohartxo bat egin nahi genuke kontrol aditz sasikausatiboa ageri den egitura hauei buruz: aztergai ditugun hizkuntza guztietan sintagma oposizioa dago. Egitura hau analitikoa da, eta kontrol aditz bat du (*behartu* euskaraz, *obligar* gaztelaniaz eta katalanez, *obliger* frantsesez, *přinutit* edo *přimět* txekieraz, etab.). Aditz gobernatua jokaugabea izan ohi da (aditz izena adlatibo kasuan euskaraz, infinitiboa hizkuntza erromaniko gehienetan —italieraz eta katalanez, ezinbestean— eta eslabiar guztietan). Haietariko askotan (gaztelanian, galizieran, hizkuntza eslabiarretan...) aditz gobernatua jokatu ere izan daiteke (bariazio librean): gaztelaniaz subjuntiboa da, eta hizkuntza eslabiarretan baldintza. Ondoko bi perpauak, beraz, gramatikalak ez ezik, esanahi berekoak ere badira txekieraz:

(40) *Přinutili mě přijít* ‘Etortzera behartu ninduten’ = *Přinutili mě, abych přišel* ‘Etor nendin behartu ninduten’.

Errumanieran, kausazio faktitiboarekin gertatzen den legez, aditz gobernatua jokatu da ezinbestean, subjuntiboan, *ša* konplementatzailea aurrean duela. Aurrena aipatu bezala, gaztelanian aditza jokatu zein jokatugabea izan daiteke.

Aditz gobernatuaren subjektu gramatikala aditz nagusiaren objektua da beti azaleko egituran. Horrek esan nahi du euskaraz, kausazio faktitiboan ez bezala, aditz erregimen aldaketa beti bera dela (nor-nork sistema), abiapuntu den aditz erregimena edozein delarik ere (nor, nor-nork, nor-nori-nork).

(41) Karlos etortzera behartu dugu

(42) Karlos «Boga-boga» kantatzera behartu dugu

Ondorioz, nor-nori-nork sistemari kausazio faktitiboaren erregela aplikatzeko zegoen zailtasuna aise gainditzen da kontrol aditzarekin, nor-nork sistema erabili besterik ez delako egin behar.

(43) Guk Anderri «Boga-boga» kantatzera behartu dugu Karlos.

3. Baimenezko kausazioa

Honelako kausazioa *utzi* (eusk.), *dejar* (gazt.), *deixar* (kat.), *pustit* eta *nechat* (txek.) eta halako aditzen bidez adierazten da. Egitura aldetik nahikoa antzekoa da kontrol aditzekin alderatuz gero. Hemen ere, aztergai ditugun hizkuntza guztietan sintagma oposizioa dago. Egitura hau analitikoa da, eta aditz gobernatua jokatugabea izan ohi da (nominalizazioa + inesibo kasua euskaraz, infinitiboa hizkuntza erromaniko gehienetan eta eslabiar guztietan). Errumanieran, ordea, kausazio faktitiboarekin eta kontrol aditzekin gertatzen den legez, aditz gobernatua jokatu da, subjuntiboan, *ša* konplementatzailea aurrean duela (*m-au lăsat șă vin* 'etor nadin utzi dit' vs. **m-au lăsat a veni* 'etortzen utzi dit'). Gaztelanian, galizieran eta eslaboan aditza jokatu (subjuntiboan eta baldintzan, hurrenez hurren) zein jokatugabea izan daiteke.

Aditz gobernatuaren subjektua aditz nagusiaren zehar objektua da beti azaleko egituran. Horrek esan nahi du euskaraz, kausazio faktitiboan ez bezala, aditz erregimen aldaketa beti bera dela: nor-nori-nork sistema, abiapuntu den aditz erregimena edozein delarik ere (nor, nor-nork, nor-nori-nork).

(44) Karlosi etortzen utzi diogu

(45) Karlosi «Boga-boga» kantatzen utzi diogu

(46) Anderri «Boga-boga» kantatzen utzi diogu Karlosi

Pentsa liteke egitura aldetik kontrol aditzaren eta baimenezko kausazioaren arteko desberdintasunak hauek direla: mendeko aditzaren nominalizazio mota (adlatiboa vs. inesiboa) eta erregimen mota (nor-nork vs. nor-nori-nork). Horri bi *ñabardura* egin beharko litzaizkioke:

Alde batetik, zenbait euskalkitan kontrol aditz horrek nominalizazio inesiboa gobernatzen du (bizkaieran kasu), eta beste zenbaitetan baimenezko kausazioaren aditzak nominalizazio adlatiboa gobernatzen du. Bestetik, baimenezko kausazioaren aditza nor-nori-nork sistemakoa da baldin eta «baimena» adierazten badu. Bestela (hau da, *utzi* benetan kausatiboa baldin bada) nor-nork sistema

erabili beharko dugu. Bereiz bitez, beraz, *Karlosi etortzen utzi diogu* (hots, etortzeko baimena eman diogu) eta *txakurra hiltzen utzi dugu* (hots, ez dugu ezer egin txakurra hil ez dadin). Bigarrenean ezin zitekeen nor-nori-nork erabili, zentzugabea izango baitzen (**txakurrari hiltzen utzi diogu*).

4. Ondorioak

4.1. Kausazio faktitiboa

—Artikulu honetan frogatu dugunez, euskararen, eslaboaren eta erromantzearen kausazio faktitiboa adierazteko prozedurak bat datoz zenbait puntutan, eta ez datoz bat beste zenbaitetan. Bat datoz, esaterako, predikatu bat¹¹ gehitzea dakarten aldetik, eta ez datoz bat, ordea, kausazioa adierazteko moduei dagokienez:

	euskara	erromantzea	eslaboa
morfologi oposizio eratorlea (aurrizkia)	–	–	+
morfologi oposizio eratorlea (atzizkia)	+	–	–
morfologi oposizio ez-eratorlea	+	+	+
morfologi oposizio supletiboa	+	+	+
sintagma oposizioa	+	+	+

- Euskararen eta eslaboan morfologi oposizio eratorlea da nagusi (euskararen, atzizki emankor baten bidez; eslaboan, berriz, emankortasun gutxiko zenbait aurrizkiren bidez).
- Erromantzeak, berriz, sintagma oposizioa baliatzen du batez ere, hots, egitura analitiko bat, *hacer/ferl farel faire* + infinitiboa.
- Gaztelanian eta galizieran, bestalde, mendeko aditza jokatu gabea ez ezik, jokatua ere izan daiteke, aurrean konplementatzailea duelarik.

4.2. Baimenezko kausazioa eta kontrol aditzak

Baimenezko kausazioari eta kontrol aditzei dagokienez (*behartu*), kausazio faktitiboan ez bezala, bat egiten dute hizkuntza eslabiarrek, erromanikoek¹² eta euskarak.

4.2.1. Baimenezko kausazioa

- Baimenezko kausazioan, aditz nagusiak infinitibo bat (edo, euskararen kasuan, aditz izen bat inesibo kasuan) gobernatzen du, eta aditz jokatugabe horren subjektua, azaleko egituraren, aditz nagusiaren zehar objektua da.

¹¹ argumentu bat —eragilea— eransten duena.

¹² errumanierak ezik, kausazio faktitiboan gertatzen den legez.

- Zenbait hizkuntzatan zilegi da baimenezko kausazioaren mendeko aditza jokatu ere izatea.

4.2.2. *Balio kausatiboa duten kontrol aditzak*

- Aditz jokatu gabea gobernatzen dute (aditz izena adlatiboan euskaraz, *a* preposizioa + infinitiboa errumaniera ez beste hizkuntza erromanikoetan, eta infinitibo hutsa hizkuntza eslaiarretan), eta aditz jokatu gabe horren subjektua, azaleko egituran, aditz nagusiaren objektu zuzena da.
- Aditz jokatu ere gobernatzen dute errumanieraz, eta, aukeran, gaztelaniaz, txekieraz, polonieraz, eta abar (vs. itaiera).¹³
- Hizkuntza eslaiarretan, egitura kausatiborik aplikatu ezin dakiekeen aditzekin ere erabiltzen dituzte hitzunik honelako kontrol aditzak.

Bibliografia

- Aissen, J., 1979, *The syntax of causative constructions*, New York: Garland.
- Alberdi, X., 2003, «Euskal aditz mailegatuen erregimena: hurbilketa», *Iker* 14, 37-60.
- Alsina, A., 1992, «On the argument structure of causatives», *LI* 23 (4), 517-555.
- , 1993, *Predicate composition, a theory of syntactic function alternations*, Stanford University, doktore tesia.
- & S. Joshi, 1991, «Parameters in causative constructions», in L. M. Dobrin, L. Nichols, R. M. Rodríguez (arg.), *Papers from the 27th Regional Meeting of the Chicago Linguistics Society*, 1. alea, 1-15.
- Aranda, A., 1990, *La expresión de la causatividad en español actual*, Zaragoza: Pórtico.
- Baker, M. C., 1988, *Incorporation: A Theory of Grammatical Function Changing*, Chicago: University of Chicago Press.
- , 1996, *The Polysynthesis Parameter*, New York/Oxford: Oxford U.P., 348-383.
- Bordelois, Y., 1974, *The grammar of Spanish causative constructions*, Cambridge MA: MIT, doktore tesia.
- , 1988, «Causatives: from Lexicon to Syntax», *NLLT* 6, 57-93.
- Bouda, K., 1969, «Die Rektion bei dem faktitiven bask, *-erazi, -arazi* «lassen»», *FLV* 3, 299-302.
- Bresnan, J. (arg.), 1982, *The Mental Representation of Grammatical Relations*, Cambridge MA/London: The MIT Press.
- Cid Abasolo, C., 1989, «Procedimientos morfológicos, sintácticos y léxico-contextuales de causativización: el caso del checo», in C. Martín Vide (arg.) *Lenguajes Naturales y Lenguajes Formales IV*, 2, Bartzelona, 545-556.
- Comrie, B., 1975, «Causatives and universal grammar», *TPS* 1974, 1-32.
- , 1976, «The Syntax of Causative Constructions: Cross-Language Similarities and Divergences», in M. Shibatani (arg.). 261-312.
- , 1981, «Causative constructions», *Language Universals and Linguistic Typology*, Oxford: Basil Blackwell. Gaztelaniazko itzulpena: «Construcciones Causativas», *Universales del Lenguaje y Tipología Lingüística*, Madrid: Gredos, 1989, 8. atala.
- Deustuko Hizkuntzalaritza Mintegia, 1989, «Inkorporazioa perpaus kausatiboetan», in P. Salaburu (arg.) *Sintaxi teoria eta euskara*, Donostia: Euskal Herriko Unibertsitatea-Udako Ikastaroak, 87-108.

¹³ Informatzaile brasildarrak honako iruzkin bitxi hau egin digu: “La construcción *obrigaram-me a que viesse*” me parece, como mínimo, extraña. Personalmente, y por cuestiones de uso, optaría por “*Obrigaram-me a vir*”.

- Dixon, R. M. W., 2000, «A Typology of causatives: form, syntax and meaning», in R. M. W. Dixon, A.Y. Aikhenwald (arg.) *Changing valency. Case studies in transitivity*, Cambridge: Cambridge U.P., 30-83.
- Eguzkitza, A., 1987, *Topics on the Syntax of Basque and Romance*, Indiana University.
- Eilfort, W. H. et alii (arg.), 1985, *Papers from the Parasession on Causatives and Agentivity at the Twenty-First Regional Meeting*, Chicago Linguistic Society.
- Ettxepare, R., 2003, «Valency and argument structure in the Basque verb», in Hualde, Ortiz de Urbina (arg.).
- Euskaltzaindia, 1987, *Euskal Gramatika. Lehen urratsak - II*, Bilbo: Euskaltzaindia, 41-43, 60-64.
- Guasti, M. T., 1992, *Causative and perception verbs*, Université de Genève, doktore tesia.
- , 1993, *Causatives and perception verbs: a comparative study*, Torino: Rosenberg and Sollier.
- , 1996, «Semantic Restrictions in Romance Causatives and the Incorporation Approach», *LI* 27, 294-313.
- Hualde, J. I. & J. Ortiz de Urbina, 2003, *A grammar of Basque*, Berlin: Mouton de Gruyter.
- Jolodovich, A. A., 1969, *Tipologiya kauzativnyj konstruksii. Morfologičeskii Kauzativ*, Moskva: Nauka.
- López, L., 2001, «The causee and the theory of bare phrase structure», in J. Gutiérrez-Re-xach, L. Silva-Villar (arg.) «Current issues in Spanish syntax and semantics», Berlin: Mouton de Gruyter, 221-242.
- Moreno Cabrera J. C., 1991, *Curso Universitario de Lingüística General*, 1. alea, Madrid: Síntesis, 480-487.
- , 1993, ««Make» and the semantic origins of causativity: a typological study», in Comrie, B. et alii Polinsky, M. (arg.) *Causatives and Transitivity*, John Benjamins, Studies in Language Companion Series 23, 155.
- Nedialkov, V. P. & G. G. Silnitskii, 1973, «The Typology of morphological and lexical causatives», in F. Kiefer (arg.) *Trends in Soviet Theoretical Linguistics*. Reidel, 1-32.
- Ortiz de Urbina, J., 1989, *Parameters in the Grammar of Basque*, Dordrecht: Foris.
- , 2003, «Causatives», in Hualde & Ortiz de Urbina (arg.).
- Oyharçabal, B., 2004, «Lexical causatives and causative alternation in Basque», in Oyharçabal, B. (arg.) *Inquiries into the lexicon-syntax relations in Basque*, «Supplements of ASJU», Bilbo/Donostia: Euskal Herriko Unibertsitatea, 223-253.
- Romero, J., 1997, *Construcciones de doble objeto y gramática universal*, Madrid: Universidad Autónoma, doktore tesia.
- Shibatani, M., 1976, «The Grammar of Causative Constructions», in Shibatani (arg.), 1-40.
- (arg.), 1976, *Syntax and Semantics*, 6. alea, New York: Academic Press.
- Silnitski, G., 1970, «The System of the Causative Verbs in Basque», *FLV* 4, 49-56.
- Trask, R. L., 1977, «Historical Syntax and Basque Verbal Morphology: Two Hypotheses», in W. A. Douglass et alii (arg.) *Anglo-American Contributions to Studies*, Reno, Nevada: Desert Research Institute, University of Nevada, 203-217.
- Villalba, X., 1993, *Les construccions causatives en català*, UAB, doktore tesia.
- , 1994, «Minimal case constructions: the distribution of pronominal clitics in Romance causative constructions», *Catalan Working Papers in Linguistics*, UAB.
- Wilbur, T. H., 1976, «The causative construction in Basque», *The Third LACUS Forum 1976*, Columbia, S.C.: Hornbeam Press.
- , 1979, «The Ergative, Absolutive, and Dative in Basque», *FLV* 31, 5-18.
- Zubiri, I. & E. Zubiri, 1995, *Euskal gramatika osoa*, Bilbo: Didaktiker, 571-574.
- Zubizarreta, M. L., 1985, «The relations between morphophonology and morphosyntax: The case of Romance causatives», *LI* 16, 247-289.